

Búcsúzás Földesi Tamástól

FÖLDESI TAMÁS GYŐRBEN

Földesi Tamás, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dékánjaként, tudományos kutatóként és oktatóként teljes szívvel, meggyőzően érvelve, minden vonatkozásban támogatta a győri jogászképzés történelmi folytonosságának helyreállítását. A folyamat 1995-ben kezdődött az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar és a győri Széchenyi István Főiskola együttműködési megállapodásával, amely intézeti formában Győri Jogi Intézet néven újraalapította a győri jogtudományi képzést. 1995-től 2008-ig megszakítás nélkül tanított a Jogelméleti Tanszéken a filozófia, etika, emberei jogok tantárgyak felelősként, majd emeritált professzorként. A hallgatóság mindig nagy érdeklődéssel követte előadásait, alternatív kurzusait a nappali tagozaton és a Doktori Iskolában. Állandó résztvevője volt a Kar által szervezett tudományos rendezvényeknek, a könyvbemutatókon eseményszámba ment az éppen aktuális művének a bemutatása,^[1] gyakran publikált a Kar tudományos folyóiratában, a *Jog, Állam, Politika*ban. Földesi Tamás 2016. augusztus 20-án, 88 évesen eltávozott közülünk, temetésére 2016. szeptember 4-én került sor Budapesten.

A Kar és a *Jog, Állam, Politika* szerkesztősége a búcsúztató és az egyik utolsó írásának a közlésével állít emléket Földesi Tamásnak.^[2]

Cs. Kiss Lajos
BÚCSÚZÁS FÖLDESI TAMÁSTÓL

Tisztelt Emlékező Gyülekezet!

Egyetem

Földesi Tamás, filozófus és jogász, egyetemi tanár, a filozófiai tudományok doktora, a filozófia tanszék alapítójaként és vezetőjeként, majd nyugalomba vonulása után, emeritált professzorként, egész életét az egyetemen, közelebbről: az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán töltötte. Az egyetem, mint a filozófia és a tudomány helye (hasonlóan

[1] Vö. Földesi tamás: *Janus arcú titok*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 2005.

[2] Az *Emlékezetben* közölt szövegeket összeállította, szerkesztette Cs. Kiss Lajos.

egy másik, bár nem jogász filozófushoz, Martin Heideggerhez) „nagy dolog” volt a számára, de mondhatjuk azt is – egy más értelemben, mint a család – talán a „legnagyobb dolog” volt az életében. Nyolcvanöt éves korában is aktívan dolgozott, kutatott és írt, annak ellenére, hogy betegsége súlyosbodott, annak ellenére, hogy a hanyatlás sokasodó fizikai tünetei nyilvánvalóvá tették a külvilág számára, milyen akadályokkal kell belülről, szellemileg megküzdenie, hogy munkában maradhasson. Az utolsó pillanatig kitartott: az Otthonban, ahol a halála előtti hónapokban folyamatos orvosi ellátásban és felügyeletben részesült, rendszeresen etikai előadásokat tartott a bennlakóknak, szobájának ajtajára ez volt kiírva: „Tanár úr.”

Hit

Az, ami az ember számára „nagy dolog”, amiért él, ami létét alapjában érinti, és ami egyúttal ebben az alapon szilárdan megtartja: az a hit. „Nagy dolgokért” élni csak az képes, aki hisz azokban a dolgokban (mint mondani szokás: eszmékben), amiért él és munkálkodik. Tamás az egyetemen hit, az egyetemért élt, az egyetemet szolgálta: tanárként és kutatóként, tanszékalapítóként, tanszékvezetőként, két cikluson keresztül dékánként, a hite a maga puritán egyszerűségében ezekben a tevékenységekben nyert igazolást, a hallgatók előtt és kollégái körében. Filozófusként és jogászként, amikor önmagában hit, tulajdonképpen az egyetemen való oktatói-kutatói létezésben, mint a számára egyedül értelmes életformában hitt: az egyetem eszméje és gyakorlata éltette.

Határhelyzet

A filozófustól végső búcsút venni filozófiai módon illendő. Egykori tanszékének munkatársai, kollégái számára elemi kötelesség, ezzel Tamás bizonyosan egyetértene, hogy a gyász gondját a búcsú pillanatában filozófiai módon fejezzék ki.^[3] A halál, ahogyan azt Karl Jaspers fogalmilag megvilágította számunkra, határhelyzet, amely minden embert a saját végességével, az emberi létezés alapvető kudarcával szembesít. A határhelyzetet^[4] a meghaló a végső pillanatra való várakozásban, a hátramaradott (hozzátartozó, családtag, barát, munkatárs) a gyászban, mint az emlékezés különösen intenzív és kivételes módjában tapasztalja meg. A határhelyzet tapasztalata abszolút és személyes, azonban a kudarcban mindkét oldalról egyaránt a transzcendencia kapuját nyitja meg: a meghalásban és a gyászban a hit köti össze az eltávozottat és a hátramaradottakat.

[3] Az emlékezés filozófiai módja az egzisztencia kölcsönös megvilágítására (*Existenzerhellung*) indító emlékeztetés. Az emlékeztetés felhívás, amely egyesíti az ember és az intézmény nézőpontjait a személyre és a műre, a tevékenységre és hatásra való szertartásszerű emlékezésben.

[4] A határhelyzet kikerülhetetlen, megváltoztathatatlan, alakíthatatlan; a létezés=határtapasztalás; az ember értelemeszerű létezésének alapja a határ megtapasztalása.

Ez vezet bennünket a döntő kérdéshez, amelyet itt, Tamás ravatalánál fel kell tennünk: Miben hitt, amikor egész életében az egyetem és a tudomány eszméjének köteleződött el? Vagy másként: filozófusként hogyan hitt a filozófiában, mi jelentette hitének lényegi tartalmát? Úgy vélem, és ezzel ő is egyetértene, ezt a tartalmat igaz módon az világítja meg, amiben *nem* hitt. Tamás nem hitt a filozófiára Wittgenstein által kirótt beszéd- és írástílusban, nem hitt abban, hogy a végső kérdésekről (Istenről, szabadságról, halálról, értékekről, igazságról, igazságosságról, az ember jogainak és felelősségének végső alapjairól, vagy akár magáról a titokról, mint olyanról) hallgatni kell, mert azok elgondolhatatlanok és kimondhatatlanok, mert állítólag meghaladják az emberi ész és kommunikáció lehetőségét. Tamás ízig-vérig racionalista, a jogász precizitásával gondolkodó filozófus volt, az ész elkötelezettje, aki éppen ellenkezőleg, az elgondolhatóság és kimondhatóság végtelen kiterjeszhetőségében, a határátlépések elkerülhetetlenségében, ennek végtelen folyamatában hitt. De ez a végtelenség ismét csak határhelyzet, amely a szellemi és anyagi létforma viszonyának örök paradoxonja elé állítja a gondolkodást: ez a racionalista filozófus gondja.^[5] Tamás ezt a gondot vette magára, ennek a határhelyzetnek a tudatában kutatott és oktatott; a racionalista filozófus helyzetét azonban nem a kétségbeeséstől szorongatva élte át („meghalok, soha nem tudhatom meg végérvényesen”), nem drámai módon fogta fel, hanem, a marxizmus dogmatizmusát ironikusan elutasítva,^[6] egyfajta epikureus derűvel. Tamás a filozofálás ironikus-derűlítő módját testesítette meg. Nem félt sem a végtelenségtől, amely a tudható határainak kiterjesztésére, a tudás folytonos növelésére kényszerít,^[7] sem a filozófus ezzel járó magányától. Nem osztotta a prédikátor álláspontját, aki a következőket mondta A Prédikátor Könyvében: „Így szóltam az én szívemben:

[5] Karl Jaspers a határhelyzetek listájára, a halál, a szenvedés, a harc, a bűn (valamint a véletlen, a változás) mellé nem vette fel a gondolkodás és elgondolhatóság, a kimondás és kimondhatóság paradoxonját, mint a filozófus és tudós (filozófia és tudomány) határhelyzetét (vö. Karl Jaspers: *Philosophie*. Zweites Buch: *Existenzerhellung*. Berlin – Göttingen – Heidelberg, 1948, Springer Verlag, 483–512.).

[6] Ez egy meghatározott korszakban és térségben uralkodó marxizmus-leninizmus dogmatizmusa, „bizonyos” marxisták dogmatizmusa volt, amelytől elhatárolódott. Meg volt győződve arról, hogy a marxizmus százhetven éves, organikusan fejlődő, változó nézetrendszer, amelynek eredeti alapításától, átfogóan tekintve: fejlődéstörténetétől összességében idegen a dogmatizmus. A racionalizmus és az irracionálizmus harcát, Lukács Györgyhöz hasonlóan, a mindig korhoz kötődő filozófia alapkérdéseként fogta fel, s pályafutásának mindhárom korszakában logikai-ismeretelméleti, tudományelméleti, etikai, jogtudományi műveltségével és tudásával az irracionálizmus ellen harcolt.

[7] Egész életében, nem hegeli módon, küzdött a „rossz végtelen” ellen. A végtelenség szükségszerűsége, mint a gondolkodás határhelyzete, annak elemi tapasztalatát jelenti, hogy a filozófus soha nem lehet végérvényesen úrrá a világon („soha nem ér fel Istenhez”), a megismerés munkája soha nem ér véget, ezáltal a véges emberi létezés szempontjából értelmetlenné válik. Ám a filozófus hivatása éppen az, hogy ebből az értelmetlenségből, a végesség okozta szorongásból merítsen erőt és hitet, s teremtsen „emberi” értelmet. (Vö. Max Weber: *Wissenschaft als Beruf*. In: *Max Weber Gesamtausgabe. Abteilung I: Schriften und Reden*. Band 17. Herausgegeben von Wolfgang J. Mommsen und Wolfgang Schluchter in Zusammenarbeit mit Birgitt Morgenbrod. Tübingen, 1992, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 84–86.; magyar nyelven lásd Max Weber: *Tudomány mint hivatás*. In: *Max Weber: Tanulmányok*. Ford. Erdélyi Ágnes, Wessely Anna. Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 137.)

Lásd, nagyszerű lettem és (mindenkinél) több a bölcsességem... De felismerem, hogy ez is csak hiábavaló szélkergetés. Mert ahol sok a bölcsesség, ott sok a gyötrem, és aki sokat tanul, annak sokat kell szenvednie.”^[8] Tamás filozófusként, kutatóként és tanárként ebben az értelemben soha nem szenvedett, mindig egyensúlyban volt. Ezért is volt mentes a dogmatizmustól és a tekintélyelvűségtől, ezért volt tanszékvezetőként nyitott, megengedő, támogató, egyszerűen: emberséges, emberi értelemben demokratikus; ezért volt kutatóként elfogulatlan és tárgyyszerű, oktatóként ezért is volt nagyon sikeres; hallgatósága szerette, előadásai népszerűek voltak diákok generációi számára. Tamás kiállta a filozófus másik próbáját is, amikor döntéshozóvá választották. Dékánként, a Kar nehéz helyzeteiben,^[9] képes volt következetes maradni, a Kart megvédeni és egyensúlyban tartani. A Kar történetében a rendszerváltozás dékánjaként emlékezünk rá.^[10]

Pályafutás

Ezen a filozófiai hiten alapult Földesi Tamás teljesítményekben gazdag tudományos pályafutása, ebből fakadt az a sajátos értelem, amely e pályafutás három szakaszát egységgé formálta. A kezdet évtizedeiben ismeretelméleti-logikai, tudományelméleti problémákkal foglalkozott. Már a Kádár-korszak szűkre szabott szellemi-politikai határain belül arra törekedett, hogy a hazai marxista-leninista filozófia problémahorizontját a nyugati (akkori terminológiával: „polgári”) filozófia konszenzusképes felismeréseivel tágítsa. Tamás filozófiai törekvése ekkoriban a dialektikus és történelmi materializmus ismeret- és tudományelméleti felvilágosításaként írható le.

Életpályájának középső szakaszában, különösen a 1970-es évek közepétől, a magyar szellemi életet romboló események után,^[11] teoretikus érdeklődése az etika, társadalom- és jogfilozófia irányába fordult. Már ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy kutatásait mindig szándékoltan határterületeken folytatja, mindig dilemmák, paradoxonok (azaz határproblémák) foglalkoztatták, először: akaratszabadság és determinizmus, igazság és igazságosság, majd később: pozitív és erkölcsi jogok, szabadságjogok és köteleességek, az ember jogai és felelőssége, a felelősség erkölcsi, jogi, politikai alakzatai. Ebből a korszakból mindenki számára emlékezetesek maradnak a teológus Nyíri Tamással folytatott nyilvános vitái, melyek során a hallgatóság megtapasztalhatta Tamás szellemi

[8] Der Prediger Salomo. 1. 16-18. *Die Bibel oder die ganze heilige Schrift des Alten und neuen Testaments*. Nach der deutschen Übersetzung Martin Luthers. Stuttgart, 1969, Württembergische Bibelanstalt.

[9] A Kar nehéz helyzetei: felvételi botrány, rendszerváltozás, a jogtudomány politizálódása.

[10] Filozófusi derűjének, lelki egyensúlyának megóvását nagymértékben elősegítette sportszeretete, felesége hangsúlyos tanácsára a futball rendszeres űzése. Ataraxiáját így igen sok őt követő nemzedék a pályán is megtapasztalhatta: Tamás „mágikusan” ívelt, oroszlánként küzdött, de mindig fair play játszott.

[11] Vö. MSZMP Kulturpolitikai Munkaközösségének Állásfoglalása 1973. Földesi Tamás nem vett részt az Állásfoglalás létrehozatalában, megszövegezésében.

nyitottságát, és közvetve azt, hogy hitt a különböző vallási és szekularizált világ-felfogások egyenértékűségében. E középső szakasz filozófiai törekvése egyfajta világlasított ökumenikus elkötelezettségben jelent meg, amely a versengő világ-felfogások egyenértékűségét vallja.

Az életpálya harmadik szakasza a 1980-as évek utolsó harmadában kezdődött, ez volt munkásságában „a fordulat korszaka”. Ennek az időszaknak a filozófiai törekvését az *Emberi jogok* problémáját tárgyaló könyv megírása és megjelenése^[12] fejezte ki. Tamás filozófiai érdeklődése ekkor már egyértelműen a jogelmélet és a társadalomelmélet irányába mutatott, az erkölcsi-etikai problematikát a joghoz és a politikához való kapcsolódás határterületein kezdte kutatni. De érdeklődése kiterjedt a vallás, a tudomány, a művészet, a gazdaság területein megjelenő alapvető erkölcsi problémák elemzésére s általában az életvilág különböző normatív résztematikáira is.

Vigasztalás

A filozófus hite: hivatása. A filozófus hivatása: az ügy szolgálata. Földesi Tamás a filozófiát tudományként művelte, a világnézeti abszolutizmusok korszakában is, így nem pusztán érvényesek rá Max Weber Goethe szellemét idéző szavai, melyeket Weber a tudomány művelőjéhez intézett, hanem lényegileg fejezik ki beállítottságát: Nem vágyakozni és várakozni, hanem „munkához látni, és megfelelni 'a nap követelményének' – mind emberileg, mind a hivatásban. De ez egyszerű és könnyű, ha mindenki megtalálja és szolgálja azt a démont, amelyik az ő életének a fonalát kezében tartja.”^[13]

Tamás megtalálta és szolgálta a maga démonát, így számára halála és temetése nem bukás, nem vég, hanem folytatás: megmaradás az emlékezetünkben, a hátramaradottak tiszteletében és szeretetében.

[12] Vö. Földesi Tamás: *Emberi jogok*. Budapest, 1989, Kossuth Kiadó.

[13] Max Weber: *Wissenschaft als Beruf*. 111.

•
Kisherceg